

Ο ΦΑΥΣΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ

(Ἀποδόματα)

Ἐτε ὁ Προμηθεύς, κλέψας ἀπὸ τῶν θεῶν, ἀπεκάλυψε τὸ πῦρ τοῖς ἀνθρώποις, τὸ πῦρ, τὴν πρώτην δημιουργικὴν αἰτίαν τῆς φυσικῆς ζωῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καὶ ἀλληλεγγύης, ἔλαβεν ἀμοιβὴν παρὰ τῶν ἐν Ὀλύμπῳ θεῶν τὴν τιμωρίαν ἐπὶ τοῦ ἐρήμου Καυκάσου,

« Σκύθην ἐς οἶμον, ἄβατον εἰς ἐρημίαν ».

Ὁ ἰσόθεος τῆς παναρχαίου παραδόσεως τῶν ἀρείων λαῶν γοερὰν ἔρρηξε κραυγὴν ἐπὶ τῷ ἀδικήματι τούτῳ κατὰ τῆς μεγαλοφυΐας, ἀποκαλυπτούσης νέας τρίβους ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Αἱ δὲ ἔρημοι ἤχοι τοῦ Καυκάσου ἀντήχησαν ἐκ τῶν στόνων αὐτοῦ, καταβιβρωσκομένου τὸ ἦπαρ ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ τῆς ἐκδικήσεως τῶν θεῶν καὶ ἐπιφωνοῦντος ἐν ἀπελπισίᾳ :

Ἴδεσθε μ' οἶα πρὸς θεῶν πάσχω θεός.

Ἐν τῇ ἀλληγορικῇ ταύτῃ παραστάσει τοῦ πάθους τοῦ Προμηθέως, τιμωρουμένου, διότι εὐηργέτησε τὴν ἀνθρωπότητα, διότι ἀπεκάλυψε νέους νόμους, εὐεργετικούς, διότι ἠρμήνευσε πρῶτος τὰ μυστήρια τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀνύψωσε δὲ τὸ ἀνθρώπινον γένος μέχρι τοῦ θείου, ἐξεδηλώθη

ἔκπαλαι ἢ ἀποστολή, ἀλλὰ καὶ ἡ τύχη τῆς μεγαλοφυΐας ἐπὶ τοῦ πλανήτου τούτου.

Εὐρες τὸ πῦρ, ἐθέρμανες καὶ ἐφώτισες τοὺς ἐν τῷ ψύχει καὶ τῷ σκότει πλανωμένους; Οὐαὶ εἰς σέ· ἀκόρεστον ὄρνεον θέλει καταβιβρώσκη τὸ ἥπαρ σου, χωρὶς τοῦλάχιστον νὰ σοι εἶνε δυνατόν καὶ ν' ἀποθάνης. Ἀπεκάλυψας καινὰ δαιμόνια τοῖς ἀνθρώποις, δαιμόνια ἠθικῆς συνειδήσεως, σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ καθῆκον; θέλεις λάβη ὡς ἀντίδωρον τὸ κώνειον, παρασκευασθέν σοι ὑπὸ φθονεροῦ σοφιστοῦ. Εἶπες, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης εἶνε ἐνιαία, μία ποιίμνη, ὅτι ἀποστολὴ αὐτῆς εἶνε ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ ἀδελφότης; σταυρωθήσει. Αὕτη ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ιδέας. Ἐνῷ χειραφετεῖται καὶ ἀπολυτροῦται ἡ κοινωνία, τὸ ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῆς περιϊπτάμενον ὑπέροχον πνεῦμα τήκεται ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ θεσπεσίου φωτός, ἄς πρῶτον αὐτὸ ἀτενίζει· καὶ ἐνῷ ταλαιπωρεῖται ἐπὶ τοῦ βράχου, θνήσκει ἐν τῇ εἰρκτῇ, ἢ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, κληροδοτεῖ νέον κόσμον, ὃν δέχονται ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἤρνοῦντο αὐτὸν χθές καὶ πρῶην διὰ τῆς περιφρονήσεως, τῆς καταδιώξεως, τῆς ἀδικίας, τοῦ θανάτου.

Ἡ ἀλληγορικὴ αὕτη παράστασις τοῦ πνεύματος τοῦ Προμηθέως, τιμωρουμένου, εἴτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἴτε ἐν τῷ κόσμῳ τῶν σκιῶν, εἶνε παλαιά, ἀνήκει εἰς τὰς πρῶτας ἡμέρας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, καθ' ὃν χρόνον ἤρξαντο συνερχόμενοι οὗτοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ συνεργαζόμενοι, ἀλλ' εἶνε ἐν τούτοις ἀείποτε νέα, ἐκφράζουσα ἄριστα τὴν κοινωνικὴν εἰμαρμένην τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀποπειρωμένων νὰ χαράξωσι νέας τρίβους ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ν' ἀντικαταστήσωσι τὸ ἐνεστῶς διὰ κρείττονος τάξεως πραγμάτων. Καταβιβρώσκειται τὸ ἥπαρ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ τῆς ὀδύνης. Τίς ὁ τι-

μωρός; Εἶνε πολλαπλοῦς. Τιμωρεῖ ἡ κοινωνία ἐκεῖνον, ὅστις ὑπερβαίνων τὰ δεδομένα τοῦ γνωστοῦ κόσμου, ζητεῖ νέους κόσμους ἐν τῷ ἀγνώστῳ· ἀλλὰ τιμωρεῖ καὶ αὐτὴ ἡ ἰδία συνειδήσις, δηλητηριάζουσα τὰς εὐδαίμονας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἐνῶ βαίνει εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῆς ιδέας, κατανοεῖ ἀμέσως, ὅτι οὐδὲν ἀπεκάλυψεν, ὅτι οὐδὲν γινώσκει, διότι νέα προβλήματα ἐμφανίζονται δύσλυτα, ἐρωτηματικά, ἅμα τῇ λύσει τοῦ ἐνὸς προβλήματος· καὶ εἶνε αὖθις σοφὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅσον καὶ πρότερον. Οὕτως ἡ ὁδὸν καταλογίζεται αὐτῷ καὶ ἐξ ὑποκειμένου καὶ ἐξ ἀντικειμένου. Φοβερόν δράμα, ποικίλλον τὴν ἔκφρασιν καὶ τὰς περιπέτειας, οἷον ἐμφανίζεται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῶν ἀνθρώπων, λαμβάνει δὲ λαμπρὰν διατύπωσιν ἐν τῷ κλασικωτάτῳ καὶ πνευματικωτάτῳ αἰῶνι τῆς ἱστορίας.

Εἶπον, ὅτι ἡ πρώτη σύλληψις ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν τῶν Ἀρείων, τὴν ὑπέροχον φυλὴν, ἣτις ἐξεδήλωσεν αἰσθήματα γενναιότερα, ἧς ἡ σκέψις ἀνῆλθεν εἰς εὐρυτέρους αἰθέρας καὶ ὀρίζοντας. Ἄλλ' εὐγενεστέραν εἰκόνα τῆς ἀλληγορίας ταύτης παρέσχεν ἡμῖν ἡ ἑλληνικὴ διάνοια ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκεῖνου, ὅστις ἐς αἰεὶ θέλει θεωρεῖσθαι ὡς μία τῶν μεγίστων ἱστορικῶν ἐορτῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οὐχ ἦτον ἡ ἰδέα δὲν παρίσταται πλήρης ἔτι. Τὸ δράμα τοῦ Προμηθέως εἶνε μὲν ἀνθρώπινον, δὲν ἀναλύεται δι' αὐτοῦ ἐν τούτοις τὸ σύνολον τοῦ ψυχικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ παρίστανται ἅπασαι αὐτῆς αἱ περιπέτειαι. Αὕτη κατὰ πρῶτον μὲν μόλις λαμβάνει συνειδήσιν ἑαυτῆς, κυμαίνεται ἔτι ἐν τῇ ἀπορροφητικῇ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς θεοκρατικῆς τάξεως, ἔξω τῆς ὁποίας οὐδὲ κοινωνία ὑπάρχει, οὐδ' αὐτονομία πνεύματος, οὐδ' ἀνεξαρτησία χαρακτῆρος. Πρέπει νὰ παρέλθωσιν αἰῶνες δοκιμασιῶν καὶ πείρας, νὰ κορεσθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀνερευνῶν

καὶ γινώσκων, καὶ πάλιν ἀνερευνῶν, ἀλλὰ μὴ εὐρίσκων χορ-
 τασμόν, ἵνα παρασταθῇ τὸ ἀρχέγονον τοῦτο δράμα τοῦ
 Προμηθέως ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ καὶ τελειότητι. Ἀπέ-
 τυχον εἰς τοῦτο ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἡ Ρώμη, ὁ χριστιανικὸς
 κόσμος, ἡ Ἀναγέννησις, ἡ Μεταρρύθμισις. Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι
 δὲν ἐφιλοσόφησεν ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο
 τοσοῦτων αἰώνων, ὅτι δὲν παρέστησαν μεγάλοι σκεπτικοί,
 ἐρευνῶντες τὸ μυστήριον τῆς γνώσεως, τὸν ἐξ αὐτοῦ ἐνθουσια-
 σμόν καὶ τὸν κόρον· ὅτι πλέον ἢ ἅπαξ δὲν ἔδωκε τὴν χεῖρα
 ἢ πίστις εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὰνάπαλιν. Ὁ Σωκράτης εἶπεν·
 «ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα». Ἀπὸ τοῦ ρητοῦ δὲ τούτου ὠρ-
 μήθη ἡ μετ' αὐτὸν ἐπιστήμη, τοσαῦτα λύσασα προβλήματα
 καὶ τοσοῦτους ἀποκαλύψασα νέους κόσμους. Ἀλλ' ἅπασαι
 αὗται αἱ ἀνακαλύψεις ἦλθε στιγμή καὶ ἀπεδείχθησαν ἴσαι τῷ
 μηδενί. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ μῦσται αὐτῶν εὔρον ἑαυτοὺς ἐπὶ τέ-
 λους γυμνοὺς πάσης γνώσεως, δυστυχεῖς καὶ ἐξ ὑποκειμένου
 καὶ ἐξ ἀντικειμένου, προγεγραμμένους ὑπὸ τῶν Θεῶν, ὑπὸ
 τῶν ἀνθρώπων, στείρους πάσης παραμυθίας καὶ εὐδαιμονίας.

Ἡ παράστασις τοῦ Προμηθέως εἶνε ἡ παράστασις τοῦ ἀν-
 θρωπίνου δράματος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ διὰ τῶν αἰώνων
 ἐξελιξεί, οἷαν ὑπέστησαν πλέον ἢ ἅπαξ ὑπέροχα πνεύματα
 κατόπιν ἀγρυπνιῶν καὶ μόχθων ἐν τῇ ἀναζητήσει τοῦ ἀπο-
 λύτου, ἐν τῇ ἐφευρέσει τοῦ πυρός, ὡς ἔλεγον οἱ ποιμενικοὶ
 ἐκεῖνοι λαοὶ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς
 ιδέας, καθὰ ἐκφράζεται ὁ νεώτερος κόσμος. Πολλάκις παρέστη
 καὶ ἐτεχνουργήθη τὸ δράμα τοῦτο· ἀλλ' οὐδέποτε ἔσχεν ἐν-
 τελεστέραν ἀνάλυσιν, ὅσῃ ἐν τῷ γερμανικῷ θρύλῳ τοῦ Φαύ-
 στου καὶ τῇ ἐρμηνείᾳ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν ποιητῶν τοῦ
 δεκάτου ὀγδόου καὶ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος—τοῦ Γκαίτου.

* *

*

Ἐκ τῆς οὐρανοῦ, διὰ τοῦ κόσμου, μέχρι τοῦ ἄδου. Τοιαύτη ἡ ἐξήγησις τοῦ Φαύστου, γενομένη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Ἑκκερμανν. Οὐρανός, Γῆ καὶ Ἄδης, ἐρρήθη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, συνειργάσθησαν πρὸς σύνθεσιν τῆς *Θείας Κωμῆδίας*. Ἐπίσης ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Φαύστου κόσμοι ποικίλοι εἰργάσθησαν πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ὠμολόγει ὁ ποιητής, ὅτι γράφων τὸν Φαῦστον (καὶ ἤρξατο συνθέτων αὐτὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ποιητικῶν ἡμερῶν τῆς νεότητος μέχρι τοῦ γήρως αὐτοῦ) δὲν κατείχετο ὑπὸ ὠρισμένης ιδέας, μιᾶς σκέψεως, ἐνὸς αἰσθήματος, ἐνὸς προβλήματος, ἀλλ' ὑπὸ καθολικωτέρου ἀντικειμένου. Τοῦτο δὲ ἦσαν αἱ ποιητικαὶ ἐντυπώσεις, ἅς καθ' ἑκάστην ἐλάμβανεν ἐν τῷ ἀδρῶ καὶ πολυδαιδάλῳ αὐτοῦ βίῳ, ἐντυπώσεις φυσικαί, ζωνταναί, γοητευτικαί, ποικιλόχρωμοι, ὅπως παρουσίαζεν αὐτὰς ἀκατάπνοος φαντασία· αὐτὸς δὲ ὁ ποιητής περιέβαλλε τὰς ἐντυπώσεις ταύτας καὶ τὰς εἰκόνας διὰ τεχνικοῦ τύπου, καθιστῶν αὐτὰς πραγματικάς. Δὲν συνδέει τὰς εἰκόνας ταύτας τοῦ δράματος ἢ τυπικὴ ἐκείνη ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἢ τινι ἐχρήσαντο οἱ ποιηταὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἀνηγόρευσε δὲ κανόνα ἀπαράβατον τῆς τραγωδίας ὁ μέγας αὐτῆς νομοθέτης Ἀριστοτέλης. Καὶ ἐν τούτοις αὐστηροτάτη συνδέει ἐνότης δράσεως, ζωῆς, ἐνεργείας τὸν μυστηριώδη τοῦτον κόσμον, ἐν ᾧ κατοπτρίζονται αἱ τύχαι, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν σκοπεῖ ἀληθῶς ὁ Φαῦστος νὰ παραστήσῃ ὠρισμένον ἀνθρώπινον αἶσθημα ἢ πάθος, ὡς τὰ λοιπὰ τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων δραμάτων. Εἶνε οὗτος ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος τῆς παραδόσεως,

τῆς πίστεως, τῆς ἐπιστήμης, οὐχὶ ὠρισμένον ἄτομον, οἷον ἐπιφαίνεται ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ καὶ τόπῳ· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος πάντων τῶν λαῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων. Προμηθεὺς ἐπὶ τινος βράχου τοῦ Καυκάσου, Σωκράτης ἐν τινὶ σκοτίᾳ εἰρηκτῆ τῶν Ἀθηναίων, Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Γολγοθᾶ, Οὔσιος ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ οἱ συγγενέστεροι πρὸς αὐτοὺς τύποι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεύνης, μεγάλοι θρησκευτικοί, κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ μεταρρυθμισταί, πάντα τὰ χιμαιρικά ἐκεῖνα καὶ συνθετικὰ πνεύματα, κράματα μύθου καὶ ἱστορίας, τὰ διαλάμπαντα πρὸς στιγμὴν δίκην φωτεινῶν μετεώρων ἐντὸς τοῦ ἀπείρου πλαισίου τοῦ σκοτεινοῦ οὐρανοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Οὕτως ἐνόησε τὸν Φαῦστον ὁ ποιητὴς αὐτοῦ, οὕτως ὀφείλει νὰ τὸν ἐννοήσῃ ὁ ἀναλαμβάνων ν' ἀναγνώσῃ αὐτόν, ἂν ἐπιθυμῇ νὰ τὸν κατανοήσῃ. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ποιητικὸν δημιουργήμα ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων ὁ Φαῦστος ἐκπροσωπεῖ ἀληθῶς ἐν συνόλῳ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς περιπετείας τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρώπου.

* *
*

Ὁ Φαῦστος δὲν εἶνε πρωτότυπος ποιητικὴ σύλληψις τοῦ Γκαίτου. Πρὶν ἢ παρ' αὐτοῦ διασκευασθῇ ὁ περιώνυμος θρῦλος εἰς ἐνιαίαν δραματικὴν παράστασιν, ἔσχε πλείστους ὄσους ἐπεξεργαστάς. Ὁ ἄνθρωπος, ἀναζητῶν τὸ ἄγνωστον, ὁ ἄνθρωπος, τείνων νὰ ὑπερβῇ τὰ ἐσκαμμένα τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, πέρα τῶν ὁποίων ὀρρωδεῖ νὰ προβῇ ὁ πεπερασμένος νοῦς τῶν πολλῶν, ἰδοὺ ὁ Φαῦστος. Ἡ ἀρχαιότης, ἐν τῇ πρώτῃ ἱστορικῇ ἀποκαλύψει τοῦ ἀνθρώπου, ἀπεκάλεσεν αὐτὸν Προμηθεά. Ἀπεκάλυψεν οὗτος εἰς αὐτὴν τὸ πῦρ, τὴν πρώτην ἀνάγκην καὶ τὸ πρῶτον ἐλατήριον τοῦ βίου· ἀλλ'

ἔνεκα τῆς τόλμης ταύτης σκληρῶς ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ θείου. Ἦδη δὲν ζητεῖται πλέον τὸ πῦρ, ἀλλ' ἄλλαι φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις, ἱκαναὶ ὡσαύτως νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων· δυνάμεις, ἐμφωλεύουσαι ἔξω τῶν ὀρίων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἃς ἡ τέχνη ἀπὸ τοσοῦτων αἰῶνων δὲν κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ χρησίμους εἰς τοὺς πόθους τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ νέα αὕτη περίοδος καταφαίνεται ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἱστορικὴν ἐμφάνειαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἱστορικὴν περίοδον αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον ἀτυχῆ, μᾶλλον ἀνίκανον νὰ πληρώσῃ τὰς ποικίλας ἐαυτοῦ ἐπιθυμίας. Ὁ ἀληθὴς κόσμος αὐτοῦ δὲν περιορίζεται μόνον ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλ' εἶνε ὅλως ἔξω αὐτῶν· τοῦτον ἐπόθει ἐν τοῖς μυστικοῖς αὐτοῦ ὄνειροις, τοῦτον ἀνεζήτηει ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐργασίᾳ. Ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τῇ παρεμβάσει τῶν ἀοράτων δυνάμεων, πράττει διὰ τῆς μετ' αὐτῶν συγκοινωνίας καὶ συνεργασίας. Τοῦτο ἐπίστευον οἱ πολλοὶ κατὰ πρῶτον, τοῦτο ἤρξαντο μετ' ὀλίγον πιστεύοντες καὶ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι, τὴν καθαρῶς ἐμπειρικὴν ἐπιστήμην ἀναμίξαντες μετὰ στοιχείων ὑπερφυσικῶν, πρὸς ἐπιτευξιν τῶν ὑπ' αὐτῶν ζητουμένων. Ἐντεῦθεν ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὧν αἱ πρῶται ἀρχαὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τῆς μεγαλουργοῦ διανοίας τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Δημοκρίτου καὶ τῶν ἐπιγόνων τοῦ ἀλεξανδρινοῦ Μουσείου, τοῦ Ἰππάρχου καὶ τοῦ Ἐρατοσθένους, ἐπιφοίτησις ὑπερφυσικοῦ πνεύματος τοῦ Σατανᾶ, ὅστις πρῶτος ἀπεκάλυψε τοῖς ἀνθρώποις τὸ μῆλον τῆς γνώσεως. Ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Σατανᾶς δὲν εἶνε ξένον ἐν τῇ ἀνελίξει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων πρόσωπον. Αὐτὸς παρουσιάζεται ἐκάστοτε πρὸς τὴν ἐρμηνείαν πάσης ἀπορίας,

πρὸς τὴν λύσιν οἰουδήποτε προβλήματος. Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἄνθρωπος, πληρέστερον καλλιεργῶν τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, τὴν μηχανικὴν, τὴν χημείαν, τὴν ἀστρονομίαν, προσπαθεῖ νὰ συνδέσῃ πλησιέστερον ἀπωτάτω κειμένας ἡπείρους, νὰ καταστήσῃ αὐτὰς συμμετόχους τῆς ἐργασίας αὐτοῦ· καθ' ὃν χρόνον διὰ τῶν ποικίλων χημικῶν ἐνεργειῶν τείνει νὰ θεραπεύσῃ νέας ἀνάγκας, διὰ δὲ τῆς μελέτης τῆς κινήσεως καὶ τῶν νόμων τῶν οὐρανίων σωμάτων ζητεῖ ν' ἀποκαλύψῃ γέους ὀρίζοντας ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γνώσεων αὐτοῦ, νὰ ἐξεύρῃ τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος καὶ ὁ πεπερασμένος νοῦς δὲν ἐξαρκεῖ διὰ τῶν γνωστῶν μόνον ν' ἀποκαλύψῃ τὰ ἄγνωστα, ἢ ἐπιφοίτησις ὑπερφυσικοῦ πνεύματος εἶνε φυσικωτάτη. Ἐζήτει ὁ ἄνθρωπος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ κατὰ πρῶτον, μετὰ ταῦτα δέ, τολμηρότερος γενόμενος, ἐσκέφθη καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ τῆς ἰδίας σκέψεως καὶ ἐνεργείας. Εἶχε πρὸς τούτοις ἀνάγκην συμπράκτορος. Τίς ἠδύνατο νὰ εἶνε οὗτος; Ἄγγελός τις ἐκ τῶν πολυωνύμων ἐκείνων ταγμάτων, δι' ὧν ἐπλούτισε τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Θεοῦ ἢ φαντασία τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων; Οὐχὶ βεβαίως. Θὰ ἦτο ἀσέβεια νὰ τολμήσῃ τις νὰ ἐπικαλεσθῇ τοιαύτην παρέμβασιν. Ὑφίστατο ἐν τούτοις ἐν τῇ δημοτικῇ εὐπιστίᾳ καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν χρόνων ἐκείνων θερμουργόν τι πνεῦμα, συμπράξαν αἰείποτε μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος—ὁ Σατανᾶς. Ὁ ἀπόβλητος δαίμων, ὁ κατακρημνισθεὶς ἀπὸ τῶν οὐρανίων σφαιρῶν ἔνεκα ὑπερφιάλου κατὰ τοῦ δημιουργοῦ συμπεριφορᾶς, ὁ ἀποκαλύψας εἰς τὸν πρωτόπλαστον τὸ μῆλον τῆς γνώσεως, τοῦ γνῶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν, δὲν ἤρνεϊτο τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, αὐτόκλητος ἢ κεκλημένος. Ἡ δ' ἐπιφοίτησις αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοσοῦτον κατέστη πιστευτή, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ

ἀπέδιδον εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ οὐ μόνον τὰς πονηράς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις. Πᾶν ὅ τι δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ μόνος ὁ ἄνθρωπος, ἀπεδίδετο ὑπὸ τῆς δημοτικῆς εὐπιστίας εἰς τὴν μετὰ τοῦ Σατανᾶ συμμαχίαν αὐτοῦ. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ, ἐπιτεινομένης τῆς ἀγνοίας, ὁ σοφὸς ἤρξατο θεωρούμενος συνεργάτης τοῦ ἀποστάτου ἀγγέλου.

Ἡ ἐπιστήμη εἶνε τι συνήθως δυσχώνευτον διὰ τὸν στόμαχον τῶν πολλῶν· τὰ πορίσματα αὐτῆς ἄρα, ἀκατάληπτα καὶ ἀκατανόητα, δὲν προκαλοῦσι παρ' αὐτοῖς τὴν ἐμπιστοσύνην, ἧς τυγχάνουσιν ἄξια. Ἐν χρόνοις ζοφερᾶς πνευματικῆς καταστάσεως οἱ ὑποφῆται τῆς ἐπιστήμης, οἱ μεγάλοι ἱεροφάνται τῆς ιδέας, οὐ μόνον δὲν εἶνε προσφιλεῖς διὰ τοὺς πολλοὺς πρόσωπα, ἀλλὰ τούναντίον ἀπεχθῆ καὶ μισητά. Δὲν εἶνε μόνον τὸ ἄρχον καθεστῶς, τὸ ὀρρωδοῦν πρὸ πάσης νέας ιδέας, ἣν ἐπαγγέλλεται νεόφυτος σοφός. Αὐτὸ τὸ πολὺ πλῆθος συμμερίζεται τὸν φόβον τοῦτον· ὅτε δὲ ἐκδικητικὸς Γολγοθᾶς τιμωρεῖ τὴν νέαν ιδέαν, τὸ πλῆθος ἐπευφημεῖ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, μεθ' οὗ βασανίζει καὶ τὸ κλονούμενον καθεστῶς, τὸ αἰσθανόμενον ἐκ βάρων τὰ θεμέλια αὐτοῦ διασειόμενα. Ἐκεῖνοι, οἵτινες θέλουσι πιστεύσῃ θᾶπτον ἢ βράδιον, ἐκεῖνοι, ὑπὲρ ὧν ἡ ἐργασία, εἶνε κατὰ πρῶτον οἱ ἀσπονδότατοι τῶν πολεμίων. Ἄν ἡ ἐξουσία τιμωρῇ τὸν προφήτην, ἡ κοινωνία στιγματίζει αὐτόν, ἐν τῇ εὐπιστίᾳ αὐτῆς ἀποδίδουσα παντὶ νεωτεριστῇ τὰ μέγιστα τῶν ἐγκλημάτων, αὐτὴν τὴν μετὰ κακοποιῶν πνευμάτων συγκοινωνίαν καὶ συνεργασίαν πρὸς ἐπίτευξιν πονηρῶν βουλευμάτων.

* *
*

Τοιοῦτος ὁ κληρὸς τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιφοίτησις καταχθονίου κακοποιοῦ πνεύματος ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ θνητοῦ ἐκεῖ

νου, ὅστις ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς μόλις φεγγούσης λυχνίας ζητεῖ τὴν λύσιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τέως δυσλύτου προβλήματος· εἶνε ἢ λύσις τῆς ἀπορίας περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ ὑπερβῇ τὰ ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος ἐσκαμμένα. Κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ μέσου αἰῶνος ἡ πίστις αὕτη εἰς τὴν ὑπαρξίν πνευμάτων, μὴ ἀρνούμενων νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον, πρὸς ἀνακάλυψιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ νόμου τῆς φύσεως, εἶνε καθολικὴ καὶ διαδεδομένη. Ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸς ὁ φυσιοδίφης ἄρχεται πιστεύων, ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ ἄνευ τῆς συνεργασίας ἐπουρανίων καὶ καταχθονίων πνευμάτων. Ἀναβιοῦσιν ἐν πλήρει χριστιανικῷ κόσμῳ οἱ παλαιοὶ δαίμονες τῆς περσικῆς λατρείας—ὁ Ἀριμάνης καὶ ὁ Ὀρομάζδης, τὸ πονηρὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα, διεκδικοῦντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τοὺς ἀνθρώπους.

Οὕτως ὁ γερμανικὸς θρύλος τοῦ Φαύστου καὶ τοῦ Μεφιστοφελοῦς ἐπιφαίνεται πολὺ πρὶν ἢ ἡ γερμανικὴ φαντασία δημιουργήσῃ αὐτόν. Ὑφίστατο ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ὁ μὴ πιστεύων τυφλῶς εἰς τὰ καθεστῶτα, ὁ ἐρευνῶν τὰ μυστήρια τοῦ ἀγνώστου, εἶνε συνέταιρος τοῦ Σατανᾶ, διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ ὁποίου εἰσδύει εἰς τὸν ἀπόκρυφον καὶ ἀπηγορευμένον κόσμον τῆς γνώσεως.

Εὐρίσκομεν τοιοῦτον θρύλον ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τὸν ἕκτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ἐν τῷ θρύλῳ τοῦ Θεοφίλου. Ἦτο οὗτος κληρικὸς ἐκ Κιλικίας, ἀπεμπολήσας τὴν ψυχὴν εἰς τὸν Σατανᾶν, συμμαχήσας μετ' αὐτοῦ, μετὰ πολλὰς δὲ δοκιμασίας σωθεὶς τῇ παρεμβάσει τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐδραματοποίησε βραδύτερον περιώνυμος ποιήτρια τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἡ μοναχὴ Hros-witha, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐστηρατάτου καθολικοῦ πνεύματος.

Ὁ θρῦλος οὗτος κρατεῖ καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν λαῶν τῆς Ἑσπερίας, ὡς καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν ποιητῶν αὐτῆς. Πανταχοῦ, ὅπου νέα ἰδέα ἀποκαλύπτεται, ὅπου καινότητος τις κατισχύει κτησίς τῆς ἐπιστήμης, ἕξοχόν τι τεχνικὸν ἔργον δημιουργεῖται, ὁ Σατανᾶς δὲν θεωρεῖται ἀλλότριος· συνθηκολογεῖ μετὰ τοῦ πτωχοῦ θνητοῦ. Καὶ ἀποκαλύπτει μὲν αὐτῷ νέον κόσμον, ἀλλ' ὑπὸ ποίας συνθήκας! παρουσιάζει συμβόλαιον ὑπογραφῆς πωλήσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὸν Ἄδην. Καθ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη ἢ ἡ τέχνη προάγονται, κατὰ τοσοῦτον τοῦ Ἄδου οἱ κάτοικοι πολλαπλασιάζονται τῇ συμβολῇ τῶν ἀποστόλων τούτων τῆς προόδου.

Ἡ ἐπιστήμη κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἔχει τι τὸ τυχοδιωκτικόν, ἀναζητεῖ τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων αὐτῆς διὰ χημικῶν μεθόδων, ἅς τὴν σήμερον ἀποφεύγουσι καὶ αὐτοὶ οἱ τολμηρότατοι τῶν ἀγυρτῶν. Ἀλλ' ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, κατὰ τὸ λυκόφως τῆς νέας ἱστορικῆς περιόδου, ὃ περ ἄρχεται μόλις ὑποφῶσκον ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀγυρτίας εἶνε ἀμφίβολα. Οἱ πρῶτιστοι τῶν σοφῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου διατελοῦσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ, οἱ πρῶτιστοι τῶν ἀγυρτῶν. Ὁ μελετῶν τοὺς νόμους τῶν πλανητικῶν συστημάτων, ὁ ἐρευνῶν τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων, ὁ παρακολουθῶν τὰς ποικίλας μεταβολὰς καὶ φάσεις τῆς ἀτμοσφαιρας, οὐ μόνον θεωρεῖται παρὰ τοῦ πλήθους ἀστρολόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν αἰδεῖται νὰ ἐπαγγελθῇ τὸν τοιοῦτον διὰ τῆς χρήσεως μεθόδων ἀνεπιστημονικῶν, διὰ τῆς προρρήσεως ὡς γενησομένων πραγμάτων, ἅτινα ἀδύνατον εἶνε νὰ συλλάβῃ ἐκ τῶν προτέρων ἢ περιορισμένη τοῦ ἀνθρώπου διάνοια. Ἐχουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν σοφῶν σχέσεις πρὸς τὰ ὑπερφυ-

σικὰ πνεύματα, γινώσκουσι τοὺς ἀποκρύφους νόμους τοῦ σύμπαντος, προλέγουσι τὰ ἐσόμεγα, ἕκαστος δὲ τῶν ἡγεμόνων ἢ τῶν στραταρχῶν ἔχει τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ καὶ τὸν ἀστρολόγον. Καὶ τοῦτο μέχρι τῶν χρόνων τῆς Μεταρρυθμίσεως. Τίς δὲν γινώσκει τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ μεγάλου καὶ φιλοδόξου Βαλλενστάϊν, προσδοκῶντος τὴν πραγμάτωσιν μεγάλων καὶ τολμηρῶν σχεδίων ἐκ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ ἀστρολόγου αὐτοῦ; Ὁ χημικός, ὁ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἔρευναν τῶν διαφορῶν σωμάτων, ζητεῖ πρὸ παντός τὴν εὐρεσίαν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου, τῆς μεγάλης κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα *idée fixe*, ἣτις τοσαῦτα ἀπεπλάνησεν ὑπέροχα πνεύματα, μεταβαλοῦσα αὐτὰ εἰς κοινούς δεισιδαίμονας καὶ ἀγύρτας, ἀλλ' εἰς ἣν ὀφείλομεν τὰς ἐν τῇ χημείᾳ προόδους. Ἐν ἀπάσῃ ταύτῃ τῇ ἐργασίᾳ παρίσταται ὁ Σατανᾶς συνεπίκουρος τοῦ σοφοῦ, ἀγρυπνῶν παρὰ τὸ γραφεῖον αὐτοῦ καὶ τὸ προσκεφάλαιον, ἀλλ' ἀφοῦ προηγουμένως ἔλαβεν ὄρκον πίστεως, ὑπογραφέντα διὰ τοῦ αἵματος. Εἰς μόνος ἠπάτησε τὸν Σατανᾶν, τῇ νοουθεσίᾳ κληρικοῦ — ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τῆς Κολωνίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Λούθηρος, παρενοχλούμενος, ἐν τῇ μυστικῇ αὐτοῦ ἐξάψει ἐντὸς τοῦ κελλίου τοῦ ἀσύλου τῆς θελκτικῆς Βαρτμπούργης, ρίπτει κατὰ τοῦ ἀποβλήτου πνεύματος τὸ μελανοδοχεῖον, ᾧ τινι ἐχρῆτο, μεταφράζων τὴν Γραφήν. Παρῆλθον αἰῶνες, ἀλλὰ τὰ στίγματα, τὰ ἐκ τῆς πεσοῦσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μελάνης, ὑφίστανται ἔτι ζωηρὰ καὶ ἀνεξίτηλα ἐν τῷ σωζομένῳ κελλίῳ, ἀφ' οὗ δύναμαι εἰπεῖν ὀριστικῶς ἐξῆλθεν ἡ θρησκευτικὴ Μεταρρυθμίσις τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος ἀπὸ τῆς πυρεσσοῦσης, ἀλλ' ἰσχυρᾶς κεφαλῆς χωρικοῦ ἐκ Σαξωνίας.

* *
*

Ἄλλ' ὁ ἀληθὴς θρύλος τοῦ Φαύστου, τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, παλαιόντος πρὸς τὰς καταχθονίους φυσικὰς δυνάμεις, ἐκπροσωπούμενός ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ ὑποκύπτοντος μὲν ἐπὶ τινὰ στιγμὴν, ἀλλὰ θριαμβεύοντος ἐπὶ τέλους, ὡς διεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Γκαίτου, ἀναπτύσσεται ἐν τῇ κλασικῇ πατρίδι τῶν νεωτέρων μύθων, τῇ Γερμανίᾳ. Ναὶ μὲν, οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων μυθοδῖφαι εὖρον συγγένειαν τοῦ θρύλου τούτου ἐν παρομοίῳ δημοτικῷ θρύλῳ τῆς ἀνατολικῆς μυθολογίας, ἐν Περτίᾳ, ἐπὶ παραδείγματι, ἐνθα Φιρδούσης, ὁ ποιητὴς τοῦ Βιβλίου τῶν Βασιλέων (Σχιάχ Ναμέ), διηγεῖται συνθήκην τοιαύτην τοῦ τυράννου Σοᾶκ καὶ τοῦ πονηροῦ πνεύματος Ἴβλῖς, εἴτε ἐν τῇ σκανδιναυικῇ Ἔδδα, ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ σύνθεσις τοῦ θρύλου τοῦ Φαύστου εὔρηται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ κρίσει τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, καθ' ἣν λήγει ὁ μέσος αἰὼν, ἐκδηλοῦνται δὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ ἡ βαθμιαία νίκη τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῆς ἀμαθείας τῶν παρῳχημένων χρόνων. Ἄρχεται διαλυόμενον ἤδη τὸ σκιερὸν λυκόφως τοῦ μέσου αἰῶνος ἐν τῇ ζωηρᾷ ἐκείνῃ κινήσει τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, μεταβαινόντων εἰς νέαν κοινωνικὴν κατάστασιν, ἀναπτύσσεται δὲ αὐτονομώτερον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ἀλβέρτον τὸν Μέγαν, Ρογῆρον τὸν Βάκωνα, τοὺς ἀρχαιοτέρους τούτους μάγους τῆς ἐπιστήμης, διαδέχεται ἕτερα γενεὰ μάγων καὶ ὀπταστῶν τῆς νέας ἐπιστήμης, ἧς τὰ ὅρια δὲν φαίνονται ἔτι τέλει διακεκριμένα τῆς ἀρχαιοτέρας μαγείας. Ὁ κόσμος δὲν δύναται εἰσέτι νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἐπιστήμην ταύτην, τούτου δ' ἔνεκα οἱ θεράποντες αὐτῆς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀντὶ πάσης

ἀμοιβῆς λαμβάνουσι συνήθως τὴν καταδίωξιν, τὴν εἰρκτὴν, τὴν πυράν. Ἡ ἐπιστήμη εἶνε μαγεία, ἡ δὲ μαγεία αἵρεσις. Φανατικὸς συγγραφεύς, τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα βιώσας, εἶπε τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο :

« *crescit cum magia haeresis, cum haeresi magia* ».

Οἱ μάγοι οὗτοι καὶ αἵρετικοὶ δὲν ἦσαν κοινοὶ τυχοδιώκται τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεύνης, καταδιωκόμενοι ὑπὸ ἀμαθοῦς ὄχλου, ἢ τιμωρούμενοι ὑπὸ τῆς θεματοφύλακος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐκκλησίας. Ἦσαν ὁ Οὔσπιος, ὁ Σαβοναρόλας, ὁ Ἰορδάνης Βροῦνος, μάρτυρες τῶν νεωτέρων ιδεῶν καὶ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἔπιπτον μὲν οὗτοι, ἀλλ' ἄλλοι, εὐτυχέστεροι, ἐθριάμβευον ἐπὶ τέλους· οὕτω δὲ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἐπισήμως τε καὶ ἀνεπισήμως, ἀνεγνωρίζετο ἐν τῇ ὀριστικῇ κτήσει τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας.

Ὁ θρύλος τοῦ Φαύστου διεσκευάσθη ὀριστικῶς, καθὰ εἶπον ἀνωτέρω, ἐν τῇ κρίσιμῳ ταύτῃ ἱστορικῇ περιόδῳ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Ἐκηρύσσετο ἀποστάτης τοῦ θείου, συνένοχος καὶ συμπράκτωρ τοῦ Σατανᾶ, πᾶν ρηξικέλευθον πνεῦμα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐντεῦθεν ὁ θρύλος περὶ Φαύστου, μάγου, ὑπερβάντος τὰ ἐσκαμμένα τῆς γνώσεως καὶ ἀπολαύσαντος μὲν τῆς γῆς τῇ συμπράξει τοῦ κακοποιοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἀπολέσαντος τὰς τέρψεις τοῦ οὐρανοῦ.

Κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα ὑπῆρξε τοιοῦτος Φαῦστος. Ὁ μεταρρυθμιστὴς Μελάγχθων ἐγνώρισεν αὐτόν, σπουδάσαντα τὴν μαγείαν, διδασκομένην τότε ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κρακοβίας, διδάξαντα δ' αὐτὴν ἀκολούθως ἐν τῷ τῆς Βιττεμβέργης. Ἦκμασε περὶ τὸ χρονικὸν διάστημα 1520-35· ἐπλανήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ὡς σοφὸς καὶ ὡς τυχοδιώκτης,

Scolasticus vagus, πολλαχοῦ τῆς βορείας Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἐκ τούτου δὲ συνεκεντρώθη ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ φήμη τῶν τοιούτων κατὰ τὸ ἥμισυ σοφῶν καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀγυρτῶν. Μετὰ πάροδον πολυπλάγκτου βίου, ἐλέχθη καὶ ἐπιστεύθη ὑπὸ τῆς δημοτικῆς εὐπιστίας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅτι ἔλαβε βίαιον θάνατον, ἀπεδόθη δὲ τοῦτο εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ.

Οὕτως ὁ ζητούμενος ἄνθρωπος εὑρέθη ἐπὶ τέλους ἐν Γερμανίᾳ. Ἦτο σοφὸς καὶ ἀγύρτης σύναμα. Διατρίβων ἐν Βενετία, ἀπεπειράθη ν' ἀναβῆ εἰς τὸν οὐρανόν, αἱ πλείσται δὲ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἦσαν πλήρεις τῶν τυχοδιωκτικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, ἐν οἷς τὸ ψεῦδος κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν. Μετ' ὀλίγον ἐδημοσιεύθη βιβλίον ὑπὸ τινος *Widmann*, περιγράφον τὰς περιπετείας καὶ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ εἰς τὸν Σατανᾶν παραδόντος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ Ἰωάννου Φαῦστου. Κατὰ τὸν νέον τοῦτον θρῦλον, ὁ Φαῦστος κατήγετο ἐκ Βαϊμάρης. Ἦτο πολυμαθέστατος· δεινὸς ἰατρός, ἀστρολόγος, μαθηματικὸς καὶ φαρμακοποιός, θεραπεύσας πλείστους ἀνθρώπους διὰ φαρμάκων, χόρτων, ριζῶν, ὑδάτων καὶ κλυστηρίων. Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθη εἰς τοιαύτας ἐπιτυχίας. Κατὰ τὸν θρῦλον διενοήθη ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἑαυτοῦ θεόν. Οὕτως ἐσπέραν τινὰ εἰσῆλθεν εἰς σκοτεινὸν δρυμὸν καὶ ἐν αὐτῷ, διὰ διαφόρων μαγικῶν φίλτρων, ἐκάλεσε τὸν Σατανᾶν, ὅστις δὲν ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῆ τὴν ἐπικλήσιν καὶ νὰ προσενέγκῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς διὰ συμβολαίου ἀπεμπολήσεως τῆς ψυχῆς. Ὁ Φαῦστος ἐλάμβανε παρὰ τοῦ Σατανᾶ ὅ τι ἐπεθύμει, μέχρι καὶ τῆς ὠραίας Ἑλένης, ἐξ ἧς καὶ ἐγέννησε τέκνον, ἐπικληθὲν Ἰοῦστος. Ἀλλ' ἡ προθεσμία, ἣν ἔταξε, δὲν ὑπερέβαινε τὰ εἴκοσι τέσσαρα ἔτη, τούτων δὲ παρελθόντων, παρέδωκε τὴν ἀμαρτωλὴν ψυχὴν εἰς τὴν τιμωρίαν

τοῦ Ἄδου, ἐν μέσῳ φοβεράς καταστροφῆς τῆς τελευταίας νυκτός τοῦ ἐνόχου αὐτοῦ βίου.

Ὁ θρῦλος οὗτος ἐγράφη ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς συγγραφέως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας παντός καλοῦ Χριστιανοῦ, ὅστις καθῆκον ἔχει ν' ἀπαρνηῖται τὸν διάβολον καὶ τὰ μετ' αὐτοῦ σχέσιν ἔχοντα ὄντα, νὰ φοβῆται τὸν Θεὸν καὶ ν' ἀποφεύγῃ πάσας τὰς μαγείας καὶ τὰ φίλτρα τοῦ διαβόλου. Ἦτο ἀληθῶς ἡ τελευταία κληροδοσία, ἣν κατέλειπε τὸ ἀποϊχόμενον πνεῦμα τοῦ μέσου αἰῶνος πρὸς τὸν ἀκμάζοντα ἔτι κόσμον τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ἐμφανιζόμενον κόσμον τῆς Μεταρρυθμίσεως. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία κηρύττει διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν λοιπῶν μεταρρυθμιστῶν τὴν νέαν ὁμολογίαν τῆς ἐλευθέρου συνειδήσεως, τῆς ἐρεύνης, τῆς κριτικῆς, τῆς ἀμφιβολίας, τῆς ἀρνήσεως, ὁ μέσος αἰὼν, ἐκπνέων, ἀποστέλλει κατ' αὐτῆς τὴν τελευταίαν βλασφημίαν — τὴν τιμωρίαν τῆς ἐπιστήμης, ὡς ἀρνηθείσης τὸν παλαιὸν Θεὸν τῶν πατέρων, τὸν Θεὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποταγῆς. Ἐν τῇ τραγικῇ ταύτῃ διαπάλῃ δύο ἀντιθέτων ἀρχῶν διαμορφοῦται ὀριστικῶς καὶ διασκευάζεται ὁ περὶ τοῦ Φαῦστου γερμανικὸς θρῦλος, καταστάς ἀναντιρρήτως ἐν τῶν προσφιλεστάτων ἀναγνωσμάτων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, μὴ δυνηθεὶς ἐν τούτοις νὰ παρακωλύσῃ τὴν πορείαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὁσημέραι κρατυνομένης καὶ θριαμβευούσης ἐπιστήμης.

Ὑπὸ τὸ σκοτεινὸν ἔτι τοῦτο πνεῦμα τῆς δεισιδαιμονίας τοῦ μέσου αἰῶνος ἐδραματοποιήθησαν μετ' ὀλίγον αἱ περιπέτειαι τοῦ πολυθρυλήτου μάγου. Ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Σαιξπίερου, περὶ τοὺς κλασικοὺς χρόνους τῆς παρθένου βασιλίσσης, ὁ Γερμανὸς μάγος Ἰωάννης Φαῦστος διεσκευάσθη εἰς δραματικὸν ἔργον. Εἰς τῶν προδρόμων τοῦ μεγάλου δραματικοῦ

ποιητοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ Marlowe, ἐπραγματεύθη τὸν θρύλον τοῦτον μεθ' ἱκανῆς τέχνης. Καὶ ἐλλείπει μὲν ἀπὸ τε τῆς συλλήψεως, τῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς καταστροφῆς ἢ ἐλευθερίας ἐκείνη, ἣτις ἤρξατο ἤδη κρατοῦσα ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ καὶ κατ' ἐξοχὴν τῇ ἀγγλικῇ, ἐξ ἧς μετὰ βραχὺν χρόνον ἐξῆλθεν ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀμλέτου καὶ τοῦ Ὀθέλλου καὶ ἣτις πρὸ δύο αἰῶνων ἔσχεν ὑψίστην ἀνάπτυξιν ἐν Ἰταλίᾳ, οὐχ ἦττον καὶ οὕτως ὁ Φαῦστος τοῦ Ἀγγλου ποιητοῦ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν ὀρθοδόξων ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς ἔργον ἀσεβές· ἰδίᾳ δὲ ἢ δι' ἐνὸς ἐν τῷ δράματι φιλήματος τοῦ Φαύστου καὶ τῆς Ἑλένης συμβολικὴ παράστασις τῆς συμφιλιώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν ἐθνικὸν κόσμον ἐξῆγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῆς σεμνοτυφούσης ὡς τὸ πλεῖστον ἐν Ἀγγλίᾳ δημοσίας γνώμης. Παρὰ ταῦτα, ὁ τολμηρὸς μάγος, ὁ τολμήσας ν' ἀναζητήσῃ τὰς νέας τρίβους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως, ἐτιμωρήθη φρικωδῶς ἐν τῷ δράματι τοῦ Μαρλόου, ὡς ἐτιμωρήθη καὶ ἐν τῷ γερμανικῷ θρύλῳ. Ὁ ἀγέρωχος φυσιοδίφης, ὁ τολμῶν νὰ εἴπῃ ἐν τῷ δράματι: « εἶνε ἡμίθεος ὁ μέγας μάγος, οὐ ὁ νοῦς τείνει πρὸς τὴν θεότητα », ὑφίσταται φρικώδη τελευτήν, διότι παρέδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τῷ Σατανᾷ. Δὲν ὑπάρχει συγγνώμη διὰ τὸν ποιητήν. Καὶ ὑφίσταται Γερμανὸς σοφὸς τὴν σκοτεινὴν ἐπενέργειαν τοῦ συγχρόνου κόσμου, καταδικάζοντος καὶ τιμωροῦντος αὐτόν, διότι ἐτόλμησε νὰ ἐκβῆ τῶν ὁρίων, ἅτινα καθώρισεν ἐν τῇ πτήσει τοῦ πνεύματος ἄποψις τῶν πραγμάτων στενὴ καὶ περιορισμένη.

* *
*

Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα θριαμβεῦει πλέον ἢ ἔννοια καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς συγγνώμης. Ὁ κόσμος, αὐτόνομος ὡς

δήποτε καὶ ἀνεξάρτητος, οἷον ἐμόρφωσεν αὐτὸν ἡ φιλοσοφία τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς κριτικῆς τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἐν Γερμανίᾳ, δὲν δυσχεραίνει νὰ κατανοήσῃ τὸν Φαῦστον ἐν τῇ ἀληθεῖ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, τὸν Φαῦστον τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ αἰρετικῆς ἐπιστήμης, μεταβαλλόμενον ἤδη εἰς ἥρωα καὶ ἀπόστολον τῆς γνώσεως. Ὁ μεσαιωνικὸς θρῦλος ἀφηγεῖται, ὅτι ἡ συνάντησις τοῦ Σατανᾶ μετὰ τοῦ Φαύστου ἐγένετο ἐν τινὶ δρυμῷ τῆς σαξωνικῆς Βαϊμάρης, ἥδη δὲ ὁ θρῦλος οὗτος ἐκτίθεται πληρέστερον ὑπὸ ἀπαράμιλλον δραματικὸν τύπον, ὑπὸ βαθυτάτην φιλοσοφικὴν ἐννοιαν, ἐν αὐτῇ τῇ Βαϊμάρῃ.

Ὁ δέκατος ὄγδος αἰὼν ἐν τῇ λήξει αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως μία τῶν φωτεινοτάτων καὶ θετικωτάτων περιόδων τῆς ιστορίας, καθ' ἃς τὸ αἶσθημα τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐξεδηλώθη εἰς ὕψιστον βαθμόν. Ἡ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἐξακολουθήσασα προηγουμένως ἐργασία τῆς ἐπιστήμης πρὸς χειραφέτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου κύρους τῆς παραδόσεως, ἐξερράγη ἐπὶ τέλους εἰς τὴν μεγάλην καὶ παγκόσμιον ἐκείνην ἐπαναστάσιν, δι' ἧς ἀλλαχοῦ μὲν ἐκηρύσσοντο πανηγυρικῶς τὰ ἀρχέγονα δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἀλλαχοῦ δὲ τὰ ἀπόλυτα δίκαια τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστήμης. Οὐδέποτε ἴσως ἡ ἀνθρωπότης ἐφαντάσθη ἑαυτὴν τοσοῦτον μεγάλην, τοσοῦτον θεοπρεπῆ, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς ἐξεγερθείσης συνειδήσεως. Ἄλλ' ἐνῶ πνεῦμα φωτεινὸν καὶ αἰθριον ἤρξατο ἤδη φωτίζον τὰς τρίβους τῶν ἀνθρώπων, ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἡ ὑπὸ ταύτης ὑποθαλπομένη ἀγυρτία δὲν εἶχον ἐκλίπη τέλεον. Καὶ οὕτως ὁ αἰὼν, ὅστις παρήγαγε τὸν Βολταῖρον, τὸν Δαλαμβέρτον, τὸν Κάντιον, ἀποιχόμενος ἀπὸ τῆς ιστορικῆς σκηνῆς, δὲν διστάζει νὰ ἀποθάνῃ μετὰ τοῦ Καλιόστρου, μετὰ

τοῦ Μεσμέρου καὶ τοσοῦτων ἄλλων ἀγυρτῶν θαυματοποιῶν. Ἡ ἀνθρωπότης ἐπίστευε συγχρόνως εἰς δύο θεούς, ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον τοῦ Ροβεσπιέρρου καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰ θαύματα καὶ τὰς μαγγανείας τοῦ Καλιόστρου.

Ὁ ἀληθὴς ποιητὴς δὲν δύναται, ἢ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ροῦν τοῦ αἰῶνος· νὰ ἐνωτισθῇ τὴν μυστηριώδη αὐτοῦ φωνήν, τὰληθῆ λέγουσαν ἢ πεπλανημένην· τὸ ποιητικὸν δημιουργήμα ἔσται ὁ γνήσιος καρπὸς τοῦ συγχρόνου πνεύματος, τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ θετικότητος, τῶν μυστικῶν αὐτοῦ χιμαιρῶν, ἔσται τὸ εἰλικρινὲς ἀφομοίωμα τοῦ μεγάλου πρωτοτύπου τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ὁ ποιητὴς τοῦ Φαύστου, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἤσθάνθη τὴν ἐπίδρασιν ταύτην τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος, ὑπὸ τὴν συνθετικὴν τοῦ ὁποίου ἐνέργειαν ἐσκέφθη καὶ εἰργάσθη ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας. Οὐδεὶς ἄλλος, ὅσον αὐτός, ἀπέδωκεν εἰς τὴν πραγματικότητα διὰ τῆς ποιήσεως τὰς μεγάλας ιδέας καὶ τὰ μυχιατάτα τῶν αἰσθημάτων τοῦ παραδόξου τούτου δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, αἰῶνος ἁρμονίας τῶν ἀντιθέτων, ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως, ἀπιστίας καὶ πίστεως, παραδόσεως καὶ ἐρεύνης, καθ' ὃν ἐν τούτοις ἐπικρατεῖ ἐπὶ τέλους ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία καὶ αὐτονομία. Ὁ ποιητὴς, ὅστις ἐν ταῖς θετικαῖς ἐπιστήμασι ἀπέδωκεν ὑπηρεσίας, ἴσας πρὸς τοὺς μεγίστους τῶν φυσιοδιφῶν τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ ἐν τῇ Ὄστεολογίᾳ καὶ τῇ Μεταμορφώσει τῶν φυτῶν κατορθώσας τοσαύτας ἀνακαλύψεις, ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Κυβιέρου, ὁ πρόδρομος τοῦ Δαρβίνου, δὲν ἐδίστασε νὰ δαπανήσῃ πολὺτιμον χρόνον, σπουδάζων ἐπίσης τὴν μαγείαν καὶ τὴν ἀλχημίαν. Ἐζήτει ἄρα ὁ μέγας ποιητὴς, ἐκ τῶν ποικίλων τούτων ἀσχολιῶν καὶ εἰκόνων, νὰ δημιουργήσῃ τὴν μεγάλην προσωπικότητα τοῦ Φαύστου, ἀξίαν τοῦ αἰῶνος, ὑπὸ τὴν ἐπίπνοϊαν τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ πλασθῇ,

ἢ παρεσύρθη καὶ αὐτὸς ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ὑπὸ τοῦ μυστικοῦ
ρεύματος, ὑφ' οὗ κατελήφθησαν τοσαῦτα παράδοξα πνεύματα
κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον; Μὴ σκοπῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύ-
την νὰ προβῶ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου, ση-
μειῶ ἔνταῦθα, ὅτι ὁ Φαῦστος, τὸ μέγιστον τῶν ποιητικῶν
δημιουργημάτων τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων, συλληφθὲν
περὶ τὴν λήξιν τοῦ παρελθόντος, τέλος δ' ἐκτελεσθὲν κατὰ
τὸ διάστημα τῶν τριῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ αἰῶνος
τούτου, ἐκπροσωπεῖ ἐντελέστατα τὸ πνεῦμα τῆς περιόδου
ταύτης, τὸ μὲν θετικῆς καὶ πεφωτισμένης, τὸ δὲ μυστικῆς καὶ
ὑπνοδατούσης, μὴ δισταζούσης νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ποθήσῃ
τὰ τολμηρότατα καὶ τὰ χιμαιρικώτατα τῶν ὀνείρων, ὑφ' ὧν
κατελήφθη ποτὲ καὶ συνεκινήθη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

* *
*

Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Φαῦστος τοῦ *Widmann* ὑπῆρξεν
ἢ εἰκῶν, τὸ συμπέρασμα τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μεταρ-
ρυθμίσεως ἰδεῶν τοῦ γερμανικοῦ κόσμου, ἐξερχομένου μόλις
ἀπὸ τοῦ σκότους τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ ἀτενίζοντος τὸ ἀπώ-
τερον φῶς τοῦ νέου ἡλίου, οἷος ἀνέτελλεν ἐν μέσῳ χρυσῶν
νεφελῶν ἀπὸ τοῦ Σινᾶ τῆς Βαρτμπούργης. Ἦδη ὁ Φαῦστος
τοῦ Γκαίτου εἶνε τὸ συμπέρασμα τῆς ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας γενο-
μένης ἐργασίας ἐν Εὐρώπῃ πρὸς χειραφέτησιν τοῦ πνεύματος
ἀπὸ τῆς παραδόσεως. Καθ' ἣν στιγμὴν μεγάλαι ιδέαι λαμ-
βάνουσι τὴν πραγμάτωσιν αὐτῶν ἀνά τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν
τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ· καθ' ἣν
στιγμὴν νέοι ἱστορικοὶ παράγοντες ἀποκαλύπτονται ἐν τῇ ἐκ-
πολιτιστικῇ ἐργασίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῇ κολοσσιαίᾳ πάλῃ
τοῦ φωτός καὶ τοῦ σκότους, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀποκαλύ-